

ปัญหาทางกฎหมายของการทำแท้งในประเทศไทย The Legal Problem of Abortion in Thailand

กนกลักษณ์ จุ่มฉวี¹ ชลกันต์ แก้วประดับ² ชวัลรัตน์ ไชยทอง² ณพดล หนองหวี²
ณัฐนันท์ หนูเจริญ² นิติศาสตร์ สงสังข์² พิษณุตม์ จินตยะ²

Email: kanokluk450@hotmail.com

บทคัดย่อ

ประมวลกฎหมายอาญามาตรา 301 ถึงมาตรา 303 กำหนดให้การทำแท้งเป็นความผิด แต่มาตรา 305 ได้กำหนดข้อยกเว้นให้ผู้กระทำไม่มีความผิด ถ้าการกระทำตามมาตรา 301 และมาตรา 302 เป็นการกระทำของแพทย์ และ (1) จำเป็นต้องกระทำเนื่องจากสุขภาพของหญิงนั้น หรือ (2) หญิงมีครรภ์เนื่องจากการกระทำความผิดอาญาเกี่ยวกับเพศ ซึ่งต่อมาได้มีการร่างพระราชบัญญัติแก้ไขเพิ่มเติมประมวลกฎหมายอาญาเกี่ยวกับการทำแท้งขึ้น โดยปรับปรุงแก้ไขมาตรา 301 ให้หญิงที่ทำแท้งในขณะมีอายุครรภ์ไม่เกินสิบสองสัปดาห์ไม่มีความผิด และหญิงที่ทำแท้งในขณะมีอายุครรภ์เกินสิบสองสัปดาห์มีความผิดแต่ลดอัตราโทษลงจากเดิม นอกจากนี้ ได้ปรับปรุงแก้ไขมาตรา 305 โดยเพิ่มเติมข้อยกเว้นให้ผู้กระทำไม่มีความผิด ในกรณีเป็นการกระทำของแพทย์ และ (1) จำเป็นต้องกระทำเนื่องจากสุขภาพของทารกในครรภ์ (2) หญิงซึ่งมีอายุครรภ์ไม่เกิน สิบสองสัปดาห์ยืนยันที่จะยุติการตั้งครรภ์ (3) หญิงซึ่งมีอายุครรภ์เกินสิบสองสัปดาห์แต่ไม่เกินยี่สิบสัปดาห์ ยืนยันที่จะยุติการตั้งครรภ์ ภายหลังการตรวจและรับคำปรึกษาทางเลือกจากผู้ประกอบวิชาชีพเวชกรรมและผู้ประกอบวิชาชีพอื่น

งานวิจัยฉบับนี้จึงมุ่งที่จะศึกษาว่าร่างพระราชบัญญัติดังกล่าว มีความเหมาะสมที่จะนำมาใช้ในประเทศไทยหรือไม่ โดยเป็นการวิจัยเชิงคุณภาพและใช้วิธีการวิจัยเอกสาร ซึ่งจากการศึกษาพบว่าสาเหตุของการทำแท้ง เช่น ปัญหาสุขภาพของทารกในครรภ์ ปัญหาการคุมกำเนิดโดยแพทย์แต่มีความผิดพลาด เป็นต้น โดยการทำแท้งเป็นสิ่งที่ผิดศีลธรรมขัดต่อหลักคำสอนทางศาสนา ขัดต่อหลักสิทธิที่จะมีชีวิตอยู่ของทารกในครรภ์มารดา ขัดต่อบรรทัดฐานของความเป็นมารดา โดยแม้การทำแท้งจะเป็นสิทธิและเสรีภาพของหญิงที่ตั้งครรภ์ แต่รัฐก็มีอำนาจจำกัดสิทธิและเสรีภาพของบุคคลได้ เพื่อรักษาไว้ซึ่งความสงบเรียบร้อยของประชาชน และหากกำหนดให้การทำแท้งเป็นสิ่งถูกกฎหมาย ประชาชนก็จะไม่ใส่ใจการคุมกำเนิด ซึ่งกฎหมายของไทยตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน ได้กำหนดให้การทำแท้งเป็นสิ่งผิดกฎหมายมาโดยตลอด ส่วนกฎหมายของต่างประเทศก็มีทั้งที่กำหนดให้การทำแท้งเป็นสิ่งผิดกฎหมาย เป็นสิ่งถูกกฎหมาย และเป็นสิ่งผิดกฎหมายแต่มีข้อยกเว้น

ดังนั้น ผู้วิจัยจึงเห็นว่าประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 301 ควรกำหนดให้หญิงที่ทำแท้งมีความผิดและมีอัตราโทษเหมือนเดิม และควรเพิ่มเติมข้อยกเว้นตามประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 305 โดยกำหนดให้สามารถทำแท้งได้เฉพาะในกรณีเป็นการกระทำของแพทย์ และ (1) จำเป็นต้องกระทำเนื่องจากสุขภาพของทารกในครรภ์ (2) มีการคุมกำเนิดโดยแพทย์แต่มีความผิดพลาด

คำสำคัญ การทำแท้ง, หญิงที่ตั้งครรภ์, สิทธิที่จะมีชีวิตอยู่, ทารกในครรภ์มารดา

Abstract

The Criminal Code Sections 301 through 303 makes abortion an offense. But Section 305 provides an exception to the offender not guilty. If the act according to Section 301 and Section 302 are the actions of the doctor. And (1) necessary due to the woman's health. Or (2) Pregnant women from committing a sex offense. Which was subsequently made a draft amendment to the Criminal Code on abortion. The amendment to Section 301 is that a woman who has an abortion while not more than twelve weeks of pregnancy is not guilty. And women who had an abortion over twelve weeks were guilty, but the penalty rate was reduced from before. Besides that amended Section 305 by adding exceptions to the offenders not guilty. In case it is the action of a doctor. And (1) necessary due to the fetus's health. (2) A woman with a pregnancy of up to twelve weeks insists on terminating the pregnancy. (3) Women over twelve weeks gestation. But not more than twenty weeks. That confirm to terminate the pregnancy. After examination and receiving alternative counseling from medical practitioners and other professionals

This research aims to study whether the said draft law. Is it suitable to be used in Thailand? This was a qualitative research and documented research methods. The study found that the cause of abortion. Such as fetal health problems. Contraceptive problems by doctors, but there are mistakes. etc. Abortion is immoral.

¹ อาจารย์ประจำสาขาวิชานิติศาสตร์ คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยทักษิณ

² นักศึกษาหลักสูตรนิติศาสตรบัณฑิต สาขาวิชานิติศาสตร์ คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยทักษิณ

Contrary to religious doctrine. Contrary to the principle of living of the fetus. Contrary to the norm of motherhood. Although abortion is the right and freedoms of pregnant women. But the state has the power to limit the rights and freedoms of a person. In order to maintain the public order. And if abortion is legal People will not pay attention to birth control. Thai law from the past to the present has always made abortion illegal. As for foreign laws. There are also laws that make abortion illegal, legal, and illegal, but there are exceptions.

Therefore, the researcher agreed that Section 301 should impose that an abortion woman is guilty and has the same penalty. And should add an exception under Section 305 of the Criminal Code. By stipulating that abortion can only be performed if the action of a doctor. And (1) necessary due to the fetus's health. (2) Had birth control by a doctor, but it was faulty.

Keywords: abortion, pregnant women, right to life, fetus

ความเป็นมาของปัญหา

ในปัจจุบัน ประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 301 กำหนดว่าหญิงใดทำให้ตนเองแท้งลูกหรือยอมให้ผู้อื่นทำให้ตนแท้งลูก มีความผิด มาตรา 302 กำหนดว่าผู้ใดทำให้หญิงแท้งลูกโดยหญิงนั้นยินยอม มีความผิด และมาตรา 303 กำหนดว่าผู้ใดทำให้หญิงแท้งลูกโดยหญิงนั้นไม่ยินยอม มีความผิด แต่ประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 305 ได้กำหนดข้อยกเว้นให้ผู้กระทำไม่มีความผิด ถ้าการกระทำตามมาตรา 301 และมาตรา 302 นั้น เป็นการกระทำของแพทย์ และ (1) จำเป็นต้องกระทำเนื่องจากสุขภาพของหญิงนั้น หรือ (2) หญิงมีครรภ์เนื่องจากการกระทำความผิดอาญาเกี่ยวกับเพศ

อย่างไรก็ดี ในปัจจุบันพบว่าประเทศไทยมีปัญหาการลักลอบทำแท้งโดยผิดกฎหมายจำนวนมาก โดยอ้างว่าเป็นสิทธิและเสรีภาพของบุคคล ดังนั้น จึงมีการนำคดีขึ้นสู่ศาลรัฐธรรมนูญเพื่อให้วินิจฉัยว่าประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 301 มีปัญหาเกี่ยวกับความชอบด้วยรัฐธรรมนูญหรือไม่ ซึ่งศาลรัฐธรรมนูญได้มีคำวินิจฉัยที่ 4/2563 ลงวันที่ 19 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2563 ว่าประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 301 ขัดรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560 มาตรา 28 ซึ่งกำหนดว่าบุคคลย่อมมีสิทธิและเสรีภาพในชีวิตและร่างกาย โดยกำหนดค่าบังคับให้คำวินิจฉัยของศาลดังกล่าวมีผลเมื่อพ้น 360 วัน นับแต่วันที่ศาลมีคำวินิจฉัย (วันที่ 13 กุมภาพันธ์ 2564) และให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้องดำเนินการแก้ไขปรับปรุงประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 301 ให้สอดคล้องกับสภาพการณ์ในปัจจุบัน

หลังจากนั้น หน่วยงานที่เกี่ยวข้องได้มีการดำเนินการต่างๆ ตามกระบวนการของกฎหมาย จนเมื่อวันที่ 25 มกราคม 2564 วุฒิสภาได้ลงมติเห็นชอบร่างพระราชบัญญัติแก้ไขเพิ่มเติมประมวลกฎหมายอาญาเกี่ยวกับการทำแท้ง ตามที่สภาผู้แทนราษฎรได้เสนอมา (วุฒิสภา, 2564) และกำลังจะประกาศใช้ต่อไป โดยร่างพระราชบัญญัติดังกล่าวมีสาระสำคัญดังนี้

1. ปรับปรุงแก้ไขประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 301 โดยกำหนดให้หญิงที่ทำการแท้งในขณะมีอายุครรภ์ไม่เกิน สิบสองสัปดาห์ไม่มีความผิด และหญิงที่ทำการแท้งในขณะมีอายุครรภ์เกินสิบสองสัปดาห์ที่มีความผิดแต่ลดอัตราโทษลงจากเดิม คือ จากโทษจำคุกไม่เกินสามปีหรือปรับไม่เกินหกหมื่นบาท หรือทั้งจำทั้งปรับ เป็นโทษจำคุกไม่เกินหกเดือน หรือปรับไม่เกินหนึ่งหมื่นบาท หรือทั้งจำทั้งปรับ
2. ปรับปรุงแก้ไขประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 305 โดยเพิ่มเติมข้อยกเว้นให้ผู้กระทำไม่มีความผิด ในกรณีเป็นการกระทำของแพทย์ และ 2.1 จำเป็นต้องกระทำเนื่องจากสุขภาพของทารกในครรภ์ (มาตรา 305 (2)) 2.2 หญิงซึ่งมีอายุครรภ์ไม่เกินสิบสองสัปดาห์ ยืนยันที่จะยุติการตั้งครรภ์ (มาตรา 305 (4)) 2.3 หญิงซึ่งมีอายุครรภ์เกินสิบสองสัปดาห์ แต่ไม่ยืนยันยี่สิบสัปดาห์ ยืนยันที่จะยุติการตั้งครรภ์ ภายหลังการตรวจและรับคำปรึกษาทางเลือกจากผู้ประกอบวิชาชีพเวชกรรมและผู้ประกอบวิชาชีพอื่น ตามหลักเกณฑ์และวิธีการที่รัฐมนตรีว่าการกระทรวงสาธารณสุขประกาศกำหนด โดยคำแนะนำของแพทยสภาและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องตามกฎหมายว่าด้วยการป้องกันและแก้ไขปัญหาการตั้งครรภ์ในวัยรุ่น (มาตรา 305 (5))

จากที่กล่าวมาข้างต้น งานวิจัยฉบับนี้จึงมุ่งที่จะศึกษาว่าร่างพระราชบัญญัติแก้ไขเพิ่มเติมประมวลกฎหมายอาญาเกี่ยวกับการทำแท้งดังกล่าว มีความเหมาะสมที่จะนำมาใช้ในประเทศไทยหรือไม่

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาปัญหากฎหมายไทยในปัจจุบันเกี่ยวกับการทำแท้ง
2. เพื่อศึกษาแนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับการทำแท้ง
3. เพื่อศึกษากฎหมายเกี่ยวกับการทำแท้งของประเทศไทยและต่างประเทศ

4. เพื่อหามาตรการทางกฎหมายที่เหมาะสมในการแก้ไขปัญหาการทำแท้งในประเทศไทย

วิธีดำเนินการวิจัย

งานวิจัยฉบับนี้เป็นการศึกษาเชิงคุณภาพ โดยใช้วิธีการวิจัยเอกสาร ซึ่งผู้วิจัยได้ดำเนินการศึกษาเอกสารทางวิชาการ อันได้แก่ หนังสือ ตำรา บทความทางวิชาการ และข้อมูลทางอิเล็กทรอนิกส์ เกี่ยวกับแนวคิดทฤษฎี งานวิจัย กฎหมาย และวรรณกรรมอื่นๆ ที่เกี่ยวข้องกับการทำแท้ง ทั้งของประเทศไทยและต่างประเทศ

ผลการวิจัย

งานวิจัยฉบับนี้มุ่งที่จะศึกษาว่าร่างพระราชบัญญัติแก้ไขเพิ่มเติมประมวลกฎหมายอาญาเกี่ยวกับการทำแท้งดังกล่าว มีความเหมาะสมที่จะนำมาใช้ในประเทศไทยหรือไม่ ซึ่งจากศึกษาพบว่า

1. สาเหตุของการทำแท้งมีหลายประการ เช่น ปัญหาด้านสุขภาพร่างกายของทารกในครรภ์ หญิงตั้งครรภ์โดยไม่พร้อมในเรื่องทางสังคมหรือเศรษฐกิจ มีการคุมกำเนิดโดยแพทย์แต่มีความผิดพลาด เป็นต้น
2. ข้อดีของการกำหนดให้การทำแท้งเป็นสิ่งถูกกฎหมาย
  - 2.1 คุ้มครองสิทธิของหญิงที่ตั้งครรภ์ เนื่องจากทารกในครรภ์เป็นส่วนหนึ่งของร่างกายหญิงที่ตั้งครรภ์ ดังนั้น หญิงจึงควรมีสิทธิจัดการกับร่างกายตนเองได้ (วิลาสินี พนานครทรัพย์, 2554)
  - 2.2 แก้ไขปัญหาการตั้งครรภ์โดยไม่พร้อมทางด้านสังคมหรือด้านเศรษฐกิจได้
  - 2.3 องค์การอนามัยโลก (WHO) ได้ระบุว่าหญิงที่ทำแท้งทั่วโลกมีจำนวนค่อนข้างคงที่ กล่าวคือ ในหญิงทุกๆ 1,000 คน จะมีหญิงที่ทำแท้งประมาณ 28 คน แต่ในประเทศกำลังพัฒนาที่กฎหมายทำแท้งค่อนข้างเข้มงวด มีหญิงจำนวนมากเลือกที่จะไปทำแท้งในสถานพยาบาลที่ไม่ได้คุณภาพ ซึ่งทำให้เกิดปัญหาทางสุขภาพตามมา โดยบางรายอาจถึงขั้นเสียชีวิต (ปชาบดี ด้วงดี, 2557) ดังนั้น หากกำหนดให้การทำแท้งเป็นสิ่งถูกกฎหมาย ก็จะทำให้หญิงสามารถทำแท้งได้อย่างปลอดภัย
3. ข้อเสียของการกำหนดให้การทำแท้งเป็นสิ่งถูกกฎหมาย
  - 3.1 การทำแท้งเป็นสิ่งที่ไม่ดีศีลธรรม ขัดต่อสิทธิของเด็ก และขัดต่อบรรทัดฐานของความเป็นมารดา (พัชรินทร์ ซาศิริพงษ์, 2562)
  - 3.2 หากกำหนดให้การทำแท้งเป็นสิ่งผิดกฎหมาย บุคคลก็จะเกรงกลัวและไม่กล้าที่จะกระทำความผิดกฎหมาย แต่หากกำหนดให้การทำแท้งเป็นสิ่งถูกกฎหมาย บุคคลก็จะไม่เกรงกลัวกฎหมายและจะไม่ใส่ใจการคุมกำเนิด
  - 3.3 มีการทำแท้งมากเกินไป และสร้างภาระให้แก่สถานพยาบาลของรัฐมากขึ้น
4. สิทธิ หมายถึง สิ่งที่ได้รับการคุ้มครองและรับรองตามกฎหมาย ส่วนเสรีภาพ หมายถึง ความเป็นอิสระของบุคคลที่จะกระทำการต่างๆ ได้ตามความต้องการของตน แต่รัฐมีอำนาจจำกัดสิทธิและเสรีภาพของบุคคลได้ในกรณีดังต่อไปนี้ 1. เพื่อคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพของบุคคลอื่น 2. เพื่อการดำรงอยู่และเพื่อความสามารถในการทำภาระหน้าที่ของรัฐ และ 3. เพื่อประโยชน์สาธารณะหรือเพื่อความสงบเรียบร้อยของประชาชน (บรรเจิด สิงคะเนติ, 2558)
5. นักอาชญาวิทยาได้เสนอวิธีป้องกันอาชญากรรมไว้หลายวิธี เช่น การป้องกันไม่ให้สมาชิกในสังคมประกอบอาชญากรรม ซึ่งสามารถทำได้โดยการขัดเกลากองกำลังสังคม อันได้แก่ การศึกษา การอบรม เพื่อให้สมาชิกในสังคมมีความสำนึกในความรับผิดชอบชั่วดี ยึดมั่นในศีลธรรมและจริยธรรม และเกรงกลัวต่อการถูกลงโทษตามกฎหมาย (ประเทือง ธนียผล, 2548)
6. ความผิดตามกฎหมายอาญานั้น หากแบ่งโดยใช้หลักเกณฑ์ของศีลธรรม สามารถแบ่งเป็นเป็นความผิดในตัวเอง (mala in se) กล่าวคือ เป็นความผิดเพราะเป็นการกระทำที่ขัดต่อศีลธรรมอันดีของประชาชน และความผิดเพราะกฎหมายห้าม (mala in prohibita) กล่าวคือ ไม่ได้เป็นความผิดเพราะเป็นการกระทำที่ขัดต่อศีลธรรมอันดีของประชาชน แต่เป็นความผิดเพราะกฎหมายบัญญัติให้การกระทำนั้นเป็นความผิด (กรกฎ ทองชะโชค, 2560)
7. การกำหนดความหนักเบาของการลงโทษต้องได้สัดส่วนกับความรุนแรงของอาชญากรรม โดยต้องกำหนดโทษให้เหมาะสมกับลักษณะของความผิด โดยโทษนั้นต้องไม่มากจนเกินไป และต้องไม่น้อยจนเกินไป (อัจฉริยา ชุตินันท์, 2557)
8. กฎหมายของประเทศไทยในอดีต ได้แก่ กฎหมายตราสามดวงและกฎหมายลักษณะอาญา ร.ศ.127 กำหนดให้การทำแท้งเป็นความผิดทุกกรณี โดยไม่มีข้อยกเว้น ส่วนกฎหมายของประเทศไทยในปัจจุบัน ได้แก่ ประมวลกฎหมายอาญา กำหนดให้การทำแท้งเป็นสิ่งผิดกฎหมาย แต่มีข้อยกเว้นความผิด คือ หากเป็นการกระทำของแพทย์ และ 1. จำเป็นต้องกระทำเนื่องจากสุขภาพของหญิงนั้น หรือ 2. หญิงมีครรภ์เนื่องจากการกระทำความผิดทางอาญา ดังนั้น จึงเห็นได้ว่าวิวัฒนาการความผิดฐานทำแท้งตามกฎหมายไทย

ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน หลักกฎหมายดังกล่าวมีเจตนารมณ์มุ่งคุ้มครองชีวิตในครรภ์มารดาให้อยู่รอดปลอดภัยจนคลอดออกมาเป็นทารก โดยยังไม่มีแนวคิดเรื่องสิทธิในเนื้อตัวร่างกายของหญิงที่ตั้งครรภ์ (นริศรา แดงไผ่, 2563)

9. กฎหมายเกี่ยวกับการทำแท้งของประเทศต่างๆ ทั่วโลก แบ่งออกเป็น 3 ระบบ ดังนี้

9.1 ระบบห้ามทำแท้งโดยเด็ดขาด หมายถึง ประเทศที่กำหนดให้การทำแท้งเป็นสิ่งผิดกฎหมายทุกกรณี เช่น สาธารณรัฐชิลี สาธารณรัฐเอลซัลวาดอร์ นครรัฐวาติกัน สาธารณรัฐมอลตา เป็นต้น (วิภาพร เนติจิรโชติ, 2559)

9.2 ระบบอนุญาตให้ทำแท้งได้โดยเสรี หมายถึง ประเทศที่กำหนดให้การทำแท้งเป็นสิ่งที่ถูกกฎหมายทุกกรณี เช่น สาธารณรัฐแอฟริกาใต้ เป็นต้น

9.3 ระบบผสม หมายถึง ประเทศที่กำหนดให้การทำแท้งเป็นสิ่งที่ผิดกฎหมาย แต่มีข้อยกเว้น

9.3.1 ประเทศที่กำหนดให้การทำแท้งเป็นสิ่งที่ผิดกฎหมาย แต่มีข้อยกเว้นตามที่กฎหมายกำหนด เช่น อันตรายเป็นสุขภาพของหญิงที่ตั้งครรภ์หรือทารก หญิงถูกกระทำผิดทางอาญา เป็นต้น

ประเทศอังกฤษ (Offences against the Person Act 1861 and Abortion Act, 1967) พระราชบัญญัติความผิดต่อบุคคล 1861 มาตรา 58 กำหนดว่า ผู้หญิงที่มีเจตนาที่จะแท้งบุตร โดยการใส่ยาพิษหรือสิ่งที่เป็พิษอื่นใดหรือใช้เครื่องมือหรือวิธีการอื่นใดโดยมิชอบด้วยกฎหมาย และผู้ใดก็ตามที่มีเจตนาที่จะทำให้ผู้หญิงแท้งบุตร โดยการทำให้เธอได้รับพิษหรือสิ่งที่เป็พิษอื่นใดหรือใช้เครื่องมือหรือวิธีการอื่นใดโดยมิชอบด้วยกฎหมาย ต้องระวางโทษจำคุกตลอดชีวิต

อย่างไรก็ดี มีข้อยกเว้นตามพระราชบัญญัติการทำแท้ง 1967 ซึ่งมาตรา 1 (1) กำหนดว่าบุคคลจะไม่มี ความผิดตามกฎหมาย เมื่อการตั้งครรภ์ยุติโดยผู้ประกอบวิชาชีพเวชกรรมที่ขึ้นทะเบียน 2 คน ที่มีความเห็นโดยสุจริตว่า (a) การตั้งครรภ์ยังไม่เกิน 24 สัปดาห์ และความต่อเนื่องของการตั้งครรภ์จะมีความเสี่ยงมากกว่าการยุติการตั้งครรภ์ เกี่ยวกับการบาดเจ็บต่อสุขภาพร่างกายหรือจิตใจของหญิงตั้งครรภ์หรือบุตรที่มีอยู่ในครอบครัวของเธอ หรือ (b) การยุติเป็นสิ่งจำเป็นเพื่อป้องกันการบาดเจ็บอย่างถาวรต่อสุขภาพร่างกายหรือจิตใจของหญิงตั้งครรภ์ หรือ (c) ความต่อเนื่องของการตั้งครรภ์จะก่อให้เกิดความเสี่ยงต่อชีวิตของหญิงตั้งครรภ์มากกว่าการยุติการตั้งครรภ์ หรือ (d) มีความเสี่ยงอย่างมากที่หากเด็กเกิดมาเด็กจะต้องทนทุกข์ทรมานจากความผิดปกติทางร่างกายหรือจิตใจเช่นเดียวกับการพิการอย่างร้ายแรง มาตรา 1 (3) กำหนดว่าการยุติการตั้งครรภ์จะต้องดำเนินการในโรงพยาบาลที่ได้รับมอบหมายหรือในสถานที่ที่ได้รับการอนุมัติจากรัฐ และมาตรา 1 (4) กำหนดว่าผู้ประกอบวิชาชีพเวชกรรมที่ขึ้นทะเบียนเพียงคนเดียวสามารถยุติการตั้งครรภ์ได้ ในกรณีที่เขามีความเห็นโดยสุจริตว่า การยุติการตั้งครรภ์เป็นสิ่งที่จำเป็นทันทีเพื่อช่วยชีวิตหรือเพื่อป้องกันการบาดเจ็บอย่างถาวรต่อสุขภาพร่างกายหรือจิตใจของหญิงตั้งครรภ์

9.3.2 ประเทศที่กำหนดให้การทำแท้งเป็นสิ่งที่ผิดกฎหมาย แต่มีข้อยกเว้นตามที่กฎหมายกำหนด และมีข้อยกเว้นเมื่อมีการร้องขอของผู้หญิงที่ตั้งครรภ์ตามหลักเกณฑ์ที่กฎหมายกำหนด เช่น ระยะเวลาของการตั้งครรภ์ การรับคำปรึกษาตามที่กฎหมายกำหนด เป็นต้น ซึ่งประเทศส่วนใหญ่ในยุโรปใช้ระบบนี้ (Luis Acosta, 2015) เช่น อาทิ อาร์เจนตินา สาธารณรัฐเช็ก เดนมาร์ก ฝรั่งเศส เยอรมนี อิตาลี ลัตเวีย เนเธอร์แลนด์ นอร์เวย์ สเปน สวีเดน เป็นต้น

เยอรมนี (German Criminal Code) ประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 218 กำหนดว่า (1) ผู้ใดยุติการตั้งครรภ์ต้องระวางโทษจำคุกไม่เกินกำหนดสามปีหรือปรับ (2) ผู้กระทำความผิดตาม (1) ต้องระวางโทษจำคุกตั้งแต่หกเดือนถึงห้าปี ถ้าเป็น 1. การกระทำที่ขัดต่อเจตจำนงของหญิงตั้งครรภ์ หรือ 2. การกระทำโดยประมาทเป็นเหตุให้หญิงตั้งครรภ์เสี่ยงต่อการเสียชีวิตหรือเสี่ยงต่อความเสียหายร้ายแรงต่อสุขภาพ (3) ถ้าหญิงมีครรภ์เป็นผู้ยุติการตั้งครรภ์มีโทษจำคุกไม่เกินหนึ่งปีหรือปรับ (4) ความพยายามนั้นมีโทษ แต่หญิงมีครรภ์ไม่ต้องรับโทษต่อความพยายาม

อย่างไรก็ดี มีข้อยกเว้นตามมาตรา 218 a ซึ่งกำหนดว่า บุคคลจะไม่ต้องรับผิด ถ้า (1) หญิงตั้งครรภ์ร้องขอให้ยุติการตั้งครรภ์ และแสดงต่อแพทย์ซึ่งใบรับรองว่าหญิงนั้นได้รับคำปรึกษาตามที่กฎหมายกำหนดอย่างน้อย 3 วัน ก่อนดำเนินการ ซึ่งการยุติการตั้งครรภ์จะต้องดำเนินการโดยแพทย์ และไม่เกิน 12 สัปดาห์ นับตั้งแต่การตั้งครรภ์ (2) การยุติการตั้งครรภ์ซึ่งดำเนินการโดยแพทย์ และได้รับความยินยอมจากหญิงตั้งครรภ์ เมื่อพิจารณาสถานการณ์ในปัจจุบันและอนาคตของหญิงตั้งครรภ์แล้วเห็นว่า การยุติการตั้งครรภ์มีความจำเป็นเพื่อป้องกันอันตรายต่อชีวิต ร่างกายหรือจิตใจของหญิงตั้งครรภ์ (3) การยุติการตั้งครรภ์โดยแพทย์ และได้รับความยินยอมจากหญิงตั้งครรภ์ ในกรณีที่การตั้งครรภ์เกิดจากการกระทำที่ไม่ชอบด้วยกฎหมายอาญา และไม่เกิน 12 สัปดาห์ นับตั้งแต่การตั้งครรภ์ (4) การยุติการตั้งครรภ์โดยแพทย์ เมื่อหญิงตั้งครรภ์ได้รับคำปรึกษาตามที่กฎหมายกำหนด และไม่เกิน 22 สัปดาห์ นับตั้งแต่การตั้งครรภ์ หากหญิงตั้งครรภ์อยู่ในความทุกข์ทรมานเป็นพิเศษในขณะตั้งครรภ์

จากการศึกษาวิจัยดังกล่าวข้างต้น ผู้วิจัยจึงมีความเห็นดังนี้

สำหรับร่างพระราชบัญญัติฯ ซึ่งปรุ้งแก้ไขประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 301 โดยกำหนดให้หญิงที่ทำแท้งในขณะมีอายุครรภ์เกินสิบสองสัปดาห์มีความผิด แต่ลดอัตราโทษลงจากเดิมนั้น ผู้วิจัยไม่เห็นด้วย เนื่องจากอัตราโทษใหม่นั้นเป็นอัตราโทษที่น้อย

เกินไป ไม่ได้สัดส่วนกับความรุนแรงของอาชญากรรม อันจะส่งผลให้บุคคลไม่เกรงกลัวกฎหมาย ดังนั้น ประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 301 จึงควรกำหนดให้หญิงที่ทำแท้งในขณะมีอายุครรภ์เกินสิบสองสัปดาห์มีความผิด และอัตราโทษเท่าเดิม

สำหรับร่างพระราชบัญญัติฯ ซึ่งปรับปรุงแก้ไขประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 301 โดยกำหนดให้หญิงที่ทำแท้งในขณะมีอายุครรภ์ไม่เกินสิบสองสัปดาห์ที่ไม่มีความผิด และการปรับปรุงแก้ไขประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 305 โดยเพิ่มเติมข้อยกเว้นให้ผู้กระทำไม่มีความผิด ถ้าเป็นการกระทำของแพทย์ และ 1. หญิงซึ่งมีอายุครรภ์ไม่เกินสิบสองสัปดาห์ยืนยันที่จะยุติการตั้งครรภ์ (มาตรา 305 (4)) 2. หญิงซึ่งมีอายุครรภ์เกินสิบสองสัปดาห์ แต่ไม่ยืนยันยีสืบสัปดาห์ ยืนยันที่จะยุติการตั้งครรภ์ ภายหลังการตรวจและรับคำปรึกษาทางเลือกจากผู้ประกอบวิชาชีพเวชกรรมและผู้ประกอบวิชาชีพอื่น (มาตรา 305 (5)) นั้น ผู้วิจัยไม่เห็นด้วย โดยผู้วิจัยเห็นว่ามาตรา 301 ควรกำหนดให้หญิงที่ทำแท้งในขณะมีอายุครรภ์ไม่เกินสิบสองสัปดาห์มีความผิด และไม่ควรมีเพิ่มเติมข้อยกเว้นมาตรา 305 (4) และมาตรา 305 (5) โดยมีเหตุผลสนับสนุนดังนี้

1. การทำแท้งเป็นสิ่งที่ผิดศีลธรรมอย่างร้ายแรง ขัดต่อหลักคำสอนทางศาสนา ขัดต่อหลักสิทธิที่จะมีชีวิตอยู่ของทารกในครรภ์มารดา และขัดต่อบรรทัดฐานของความเป็นมารดาที่รักและพร้อมจะปกป้องดูแลบุตร นอกจากนี้ เมื่อการทำแท้งเป็นสิ่งที่ผิดศีลธรรม จึงควรถูกกำหนดให้เป็นความผิดตามกฎหมายอาญา (ความผิดในตัวเอง (mala in se))

2. แม้องค์การอนามัยโลก (WHO) จะระบุว่าในหญิงทุกๆ 1,000 คน จะมีหญิงที่ทำแท้งประมาณ 28 คน ซึ่งการทำแท้งในสถานพยาบาลโดยชอบด้วยกฎหมาย ย่อมก่อให้เกิดความปลอดภัยมากกว่าการลักลอบทำแท้งในสถานพยาบาลที่ผิดกฎหมาย แต่ผู้วิจัยมีความเห็นว่าการตั้งครรภ์โดยไม่พร้อมอันนำไปสู่การทำแท้ง จะมีไข้เรื่องผิดพลาดที่อาจเกิดขึ้นได้โดยปกติของสังคม หากมีการรณรงค์ให้มีการคุมกำเนิดอย่างจริงจัง และเมื่อไม่มีการการตั้งครรภ์โดยไม่พร้อม ก็ไม่จำเป็นต้องพิจารณาต่อไปว่าควรจะทำแท้งในสถานพยาบาลที่ชอบด้วยกฎหมายหรือไม่

3. การที่กฎหมายจะกำหนดให้หญิงที่ตั้งครรภ์โดยไม่พร้อมด้านสังคมหรือเศรษฐกิจสามารถทำแท้งได้นั้น ผู้วิจัยไม่เห็นด้วย เนื่องจากการตั้งครรภ์โดยไม่พร้อมดังกล่าวมีสาเหตุมาจากการไม่ป้องกันการตั้งครรภ์ ดังนั้น การกำหนดให้การทำแท้งเป็นสิ่งถูกกฎหมาย จึงเป็นการแก้ปัญหาที่ปลายเหตุ แต่ควรแก้ปัญหาที่ต้นเหตุ โดยการป้องกันไม่ให้เกิดการตั้งครรภ์โดยไม่พร้อม กล่าวคือ ควรให้รณรงค์ให้มีการการคุมกำเนิดอย่างจริงจัง และหากหญิงที่ตั้งครรภ์สามารถอ้างเหตุผลด้านสังคมหรือเศรษฐกิจในการทำแท้งได้ต่อไปในอนาคต ชายซึ่งเป็นบิดาที่มีหน้าที่อุปการะเลี้ยงดูบุตรตามกฎหมาย ก็อาจจะเรียกร้องให้แก้ไขเพิ่มเติมกฎหมาย เพื่อให้บิดาอ้างเหตุผลดังกล่าวในการทำแท้งได้เช่นเดียวกัน

4. แม้หญิงที่ตั้งครรภ์จะมีสิทธิและเสรีภาพในร่างกายของตนเอง แต่รัฐก็มีอำนาจจำกัดสิทธิและเสรีภาพของบุคคลได้เพื่อความสงบเรียบร้อยของประชาชน ดังนั้น รัฐจึงควรจำกัดสิทธิและเสรีภาพของบุคคลในการทำแท้ง เพื่อรักษาไว้ซึ่งความสงบเรียบร้อยของประชาชน เพราะหากมีการกำหนดให้การทำแท้งเป็นสิ่งถูกกฎหมาย แพทย์ย่อมไม่ยินดีที่จะทำแท้งให้แก่บุคคลใดๆ โดยปราศจากเหตุผลที่สมควร เพราะการทำแท้งถือเป็นเรื่องที่ผิดศีลธรรม เป็นบาป และตามจรรยาบรรณแพทย์ แพทย์มีหน้าที่ในการรักษาดูแลรักษา มิใช่การทำลาย รวมถึงจะทำให้แพทย์และบุคลากรทางการแพทย์ของรัฐต้องทำงานหนักยิ่งขึ้น ซึ่งอาจทำให้ประสิทธิภาพการทำงานลดน้อยลงและล่าช้ากว่าเดิม นอกจากนี้ หากมีการอนุญาตให้มีการทำแท้งในสถานที่รับทำแท้งของเอกชนได้ สถานที่รับทำแท้งนั้นก็อาจไม่เป็นไปตามมาตรฐานวิชาชีพการแพทย์ อันอาจก่อให้เกิดอันตรายแก่หญิงที่ทำแท้งได้ รวมถึงสถานที่รับทำแท้งก็จะเกิดขึ้นอย่างมากมาย โดยอาจตั้งอยู่โดยทั่วไปในชุมชน ช่างโรงเรียน ช่างวัดและสถานที่สำคัญของศาสนา ซึ่งปัญหาดังกล่าวนี้อาจก่อให้เกิดความเสื่อมทางด้านจิตใจ ทำลายขนบธรรมเนียมและวัฒนธรรมอันดีงามของสังคมไทย

5. นักอาชญาวิทยาได้เสนอวิธีป้องกันอาชญากรรมไว้หลายวิธี ซึ่งรวมถึงการให้ศึกษาหรืออบรมเพื่อให้สมาชิกในสังคมมีความสำนึกในความรับผิดชอบชีวิต ยึดมั่นในศีลธรรมและจริยธรรม และเกรงกลัวต่อการถูกลงโทษตามกฎหมาย ดังนั้น หากมีการให้ศึกษาหรืออบรมเพื่อให้สมาชิกในสังคมมีความสำนึกว่าการทำแท้งเป็นสิ่งผิดศีลธรรม และกำหนดให้การทำแท้งเป็นสิ่งผิดกฎหมาย ก็จะช่วยป้องกันการทำแท้งได้ โดยบุคคลจะใส่ใจในเรื่องการป้องกันการตั้งครรภ์ เนื่องจากบุคคลไม่กล้าที่จะทำแท้ง เพราะเห็นว่าการทำแท้งเป็นเรื่องที่ผิดศีลธรรมและเป็นความผิดตามกฎหมาย แต่หากกำหนดให้การทำแท้งเป็นสิ่งถูกกฎหมาย บุคคลทั่วไปก็จะไม่ใส่ใจในเรื่องการป้องกันการตั้งครรภ์ อันจะก่อให้เกิดปัญหาการตั้งครรภ์โดยไม่พร้อมและการทำแท้งมากขึ้นไป จนไม่สามารถควบคุมได้

6. แม้ประเทศในยุโรปส่วนใหญ่จะกำหนดให้การทำแท้งเป็นสิ่งที่ถูกกฎหมาย เมื่อมีการร้องขอของผู้หญิงที่ตั้งครรภ์ตามหลักเกณฑ์ที่กฎหมายกำหนด แต่การที่มีผู้กล่าวว่ากฎหมายเกี่ยวกับการทำแท้งของประเทศไทยล้าหลัง เพราะไม่มีบทบัญญัติกฎหมายเหมือนประเทศในยุโรปนั้น ผู้วิจัยไม่เห็นด้วย เนื่องจากการที่กฎหมายของไทยตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันได้กำหนดให้การทำแท้งเป็นสิ่งผิดกฎหมายมาโดยตลอดนั้น (แม้จะมีข้อยกเว้นบางประการ) แสดงให้เห็นว่าประเทศไทยยึดมั่นในหลักคุณธรรมจริยธรรม มีขนบธรรมเนียมประเพณีที่ดีงาม เป็นที่น่าชื่นชมและภาคภูมิใจ และทำไมเราจึงจะต้องเดินตามผู้อื่นไปในทางที่ผิด ในเมื่อเราสามารถเป็นผู้นำโดยการกระทำในสิ่งที่ถูกต้องได้

7. การปรับปรุงแก้ไขประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 301 โดยกำหนดให้หญิงที่ทำแท้งในขณะที่มีอายุครรภ์ไม่เกิน 12 สัปดาห์ ไม่มีความผิดนั้น อาจก่อให้เกิดปัญหา คือ หญิงอาจไปทำแท้งกับบุคคลที่ไม่ได้เป็นแพทย์และเกิดอันตรายได้

สำหรับร่างพระราชบัญญัติฯ ซึ่งปรับปรุงแก้ไขประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 305 โดยเพิ่มเติมข้อยกเว้นให้ผู้กระทำไม่มีความผิด ถ้าเป็นการกระทำของแพทย์ ในกรณีจำเป็นต้องกระทำเนื่องจากมีความเสี่ยงอย่างมากหรือมีเหตุผลทางการแพทย์อันควรเชื่อได้ว่าหากทารกคลอดออกมาจะมีความผิดปกติถึงขนาดทุพพลภาพอย่างร้ายแรง (มาตรา 305 (2)) นั้น ผู้วิจัยเห็นด้วย เนื่องจากในปัจจุบัน ประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 305 มิได้กำหนดข้อยกเว้นความผิดไว้ครอบคลุมกรณีที่ทำรกในครรภ์ที่มีความเสี่ยงสูงที่จะมีความพิการอย่างรุนแรง เช่น ทารกมีความพิการไม่มีแขนไม่มีขา เป็นต้น หรือทารกในครรภ์มีความเสี่ยงสูงที่จะเป็นโรคพันธุกรรมอย่างรุนแรง เช่น โรคเอดส์ โรคธาลัสซีเมีย เป็นต้น และผู้วิจัยเห็นว่าควรเพิ่มเติมข้อยกเว้นตามมาตรา 305 ในกรณีที่มีการคุมกำเนิดโดยแพทย์แต่มีความผิดพลาดด้วย

อภิปรายผล

1. สมมุติฐานของงานวิจัยฉบับนี้เปรียบเทียบกับผลวิจัย สมมุติฐานของงานวิจัยฉบับนี้สอดคล้องกับผลวิจัย กล่าวคือ แม้จะมีข้อยกเว้นบางประการ แต่หลักการที่สำคัญของกฎหมายเกี่ยวกับการทำแท้ง คือ ต้องกำหนดให้การทำแท้งเป็นสิ่งผิดกฎหมาย เพราะการทำแท้งเป็นเรื่องที่ผิดศีลธรรมและก่อให้เกิดความไม่สงบเรียบร้อยในสังคม

2. งานวิจัยฉบับนี้เปรียบเทียบกับงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

2.1 งานวิจัยฉบับนี้เสนอให้แก้ไขมาตรา 305 โดยกำหนดให้ทำแท้งได้ หากจำเป็นต้องกระทำเนื่องจากสุขภาพของทารกในครรภ์ ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยเรื่องสิทธิของหญิงในการทำแท้ง: ศึกษากรณีทารกในครรภ์มีภาวะความเสี่ยงสูงที่จะพิการอย่างรุนแรงทางร่างกายหรือจิตใจ ปี พ.ศ. 2561 โดยพิชาญา มุกดาสนิท ซึ่งเสนอให้แก้ไขมาตรา 305 โดยกำหนดให้ทำแท้งได้ในกรณีทารกในครรภ์มีภาวะความเสี่ยงสูงที่มีปัญหาสุขภาพ (พิชาญา มุกดาสนิท, 2561)

2.2 งานวิจัยฉบับนี้เสนอว่าการทำแท้งเป็นสิ่งที่ขัดต่อบรรทัดฐานของความเป็นมารดา ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยเรื่องมาตรการทางกฎหมายที่เหมาะสมสำหรับการทำแท้ง ปี พ.ศ. 2559 โดยวิภากร เนติจิโรชาติ ซึ่งระบุว่าแม้จะมีการอนุญาตทำแท้งได้โดยชอบด้วยกฎหมาย แต่หากรัฐได้ให้ความช่วยเหลือหญิงที่ตั้งครรภ์ไม่พึงประสงค์ จนทำให้หญิงนั้นมั่นใจว่าหากตนเองตั้งครรภ์จนครบกำหนดและคลอดทารกออกมา หญิงและทารกที่คลอดออกมาจะสามารถดำรงชีวิตในสังคมได้อย่างปกติสุขและมีศักดิ์ศรี หญิงนั้นก็ไม่ใช่เลือกวิธีการทำแท้งเป็นการแก้ปัญหา (วิภากร เนติจิโรชาติ)

2.3 งานวิจัยฉบับนี้เสนอว่าการทำแท้งในช่วง 12 สัปดาห์แรกของการตั้งครรภ์ควรเป็นสิ่งผิดกฎหมาย ซึ่งไม่สอดคล้องกับงานวิจัยเรื่องการศึกษาการตั้งครรภ์: ศึกษากรณีเหตุทางสังคมและเศรษฐกิจ ปี พ.ศ. 2556 โดย จรินทร์ คิดอ่าน ซึ่งเสนอว่าหากจะมีการแก้ไขกฎหมาย ควรกำหนดว่าในช่วง 1-12 สัปดาห์แรกของการตั้งครรภ์ ควรอนุญาตให้ทำแท้งได้ (จรินทร์ คิดอ่าน, 2556)

2.4 ผู้วิจัยเห็นว่าการทำแท้งโดยมีสาเหตุมาจากปัญหาเศรษฐกิจหรือสังคมนั้น ควรกำหนดให้เป็นสิ่งผิดกฎหมาย ซึ่งไม่สอดคล้องกับงานวิจัยเรื่องสิทธิเสรีภาพในการทำแท้งของหญิง ปี 2551 โดยเพียงจิต ตันติจรัสวโรดม ซึ่งเสนอให้เพิ่มเติมมาตรา 305 ให้สามารถทำแท้งได้ ในกรณีที่มีเหตุสำคัญทางเศรษฐกิจหรือสังคม (เพียงจิต ตันติจรัสวโรดม, 2551)

สรุปผลการวิจัย

เนื่องจากได้มีการร่างพระราชบัญญัติฯ เพื่อแก้ไขเพิ่มเติมประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 301 และมาตรา 305 ซึ่งจากการศึกษาพบว่า สาเหตุของการทำแท้ง เช่น ปัญหาสุขภาพของทารกในครรภ์ ปัญหาการคุมกำเนิดโดยแพทย์แต่มีความผิดพลาด เป็นต้น การทำแท้งเป็นสิ่งที่ผิดศีลธรรม ขัดต่อหลักศาสนา ขัดต่อหลักสิทธิของทารกในครรภ์มารดา ขัดต่อบรรทัดฐานของความเป็นมารดา โดยรัฐมีอำนาจจำกัดสิทธิและเสรีภาพในการทำแท้งของหญิงได้ เพื่อรักษาไว้ซึ่งความสงบเรียบร้อยของประชาชน ดังนั้น มาตรา 301 จึงควรกำหนดให้หญิงที่ทำแท้งมีความผิดและมีอัตราโทษเหมือนเดิม และควรเพิ่มข้อยกเว้นตามมาตรา 305 เฉพาะกรณีที่เป็นการกระทำของแพทย์ และ (1) จำเป็นต้องกระทำเนื่องจากสุขภาพของทารกในครรภ์ (2) มีการคุมกำเนิดโดยแพทย์แต่มีความผิดพลาด

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้

1. ประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 301 ควรกำหนดให้หญิงที่ทำแท้ง (ทุกช่วงอายุครรภ์) มีความผิดและมีอัตราโทษเหมือนเดิม

2. ควรเพิ่มเติมข้อยกเว้นตามประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 305 โดยกำหนดให้สามารถทำแท้งได้เฉพาะในกรณีที่เป็นการทำของแพทย์ และ (1) จำเป็นต้องกระทำเนื่องจากสุขภาพของทารกในครรภ์ (2) มีการคุมกำเนิดโดยแพทย์แต่มีความผิดพลาด ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยครั้งต่อไป

ควรมีการทำวิจัยภาคสนามเพื่อสอบถามความเห็นประชาชนส่วนใหญ่เกี่ยวกับร่างพระราชบัญญัติแก้ไขเพิ่มเติมประมวลกฎหมายอาญาดังกล่าว

เอกสารอ้างอิง

- กรกฎ ทองชะโชค. (2560). **กฎหมายอาญา บทบัญญัติทั่วไป**. (พิมพ์ครั้งที่ 2). สงขลา: โรงพิมพ์บริษัทนำพิมพ์โฆษณาจำกัด.
- จรินทร์ คิดอ่าน. (2556). **การยุติการตั้งครรภ์: ศึกษากรณีเหตุทางสังคมและเศรษฐกิจ**. นิติศาสตร์มหาบัณฑิต คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิต.
- นริศรา แดงไผ่. (2563). การปรับปรุงบทบัญญัติความผิดฐานทำแท้งตามกฎหมายอาญา ให้เป็นไปตามคำวินิจฉัยของ ศาลรัฐธรรมนูญ. **สำนักงานคณะกรรมการกฤษฎีกา**. <<https://www.krisdika.go.th/data/activity/act13735.pdf>> (สืบค้นเมื่อวันที่ 10 ตุลาคม 2563).
- บรรเจิด สิงคะเนติ. (2558). **หลักพื้นฐานเกี่ยวกับสิทธิเสรีภาพและศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์**. (พิมพ์ครั้งที่ 5). กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์วิญญูชน.
- ปชาบดี ดั่งดี. (2557). **การทำแท้งโดยชอบด้วยกฎหมาย: ศึกษาเปรียบเทียบเงื่อนไขประกอบการทำแท้งในต่างประเทศ**. นิติศาสตร์มหาบัณฑิต คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิต.
- ประเทือง ธนิยผล. (2548). **อาชญาวิทยาและทัณฑวิทยา**. (พิมพ์ครั้งที่ 3). กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง.
- พัชรินทร์ ซาศิริพงษ์. (2562). การทำแท้งที่ผิดกฎหมายในประเทศไทย. **วารสารสังคมศาสตร์วิชาการ**, 12(3), 427 - 436.
- พิชญา มุกดาสนิท. (2561). **สิทธิของหญิงในการทำแท้ง: ศึกษากรณีทารกในครรภ์มีภาวะความเสี่ยงสูงที่จะพิการอย่างรุนแรงทางร่างกายหรือจิตใจ**. นิติศาสตร์มหาบัณฑิต คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิต.
- เพียงจิต ตันติจรัสโรดม. (2551). **สิทธิเสรีภาพในการทำแท้งของหญิง**. นิติศาสตร์มหาบัณฑิต คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยรามคำแหง.
- วิภาพร เนติจิโรชิตี. (2559). **มาตรการทางกฎหมายที่เหมาะสมสำหรับการทำแท้ง**. นิติศาสตร์ดุษฎีบัณฑิต คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิต.
- วิลาสินี พนานครทรัพย์. (2554). การทำแท้ง: มุมมองที่แตกต่างกัน. **วารสารสังคมวิทยามานุษยวิทยา**, 30(1), 91-116.
- วุฒิสภา. (2564). **สรุปผลการประชุมวุฒิสภา ครั้งที่ 16 (สมัยสามัญประจำปีครั้งที่สอง) วันจันทร์ที่ 25 มกราคม 2564**. **วุฒิสภา**, <https://www.senate.go.th/document/mSummaryM/Ext42/42979_0001.PDF> (สืบค้นเมื่อวันที่ 30 มกราคม 2564).
- อัจฉริยา ชูตินันท์. (2557). **อาชญาวิทยาและทัณฑวิทยา**. (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์วิญญูชน.
- German Criminal Code, <http://www.gesetze-im-internet.de/englisch_stgb/englisch_stgb.pdf> (สืบค้นเมื่อวันที่ 10 ธันวาคม 2563).
- Luis Acosta. (2015). **Abortion Legislation in Europe**. The Law Library of Congress, Global Legal Research Center. Offences against the Person Act 1861 and Abortion Act 1967, <<https://www.legislation.gov.uk>> (สืบค้นเมื่อวันที่ 15 ธันวาคม 2563).